Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2013–2014

32 605 Beleid ten aanzien van ontwikkelingssamenwerking

Nr. 139

VERSLAG VAN EEN ALGEMEEN OVERLEG

Vastgesteld 7 april 2014

De algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking heeft op 11 februari 2014 overleg gevoerd met Minister Ploumen voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking over:

– **de brief van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking d.d. 5 november 2013 met de toelichting op de Nederlandse positie bij de Aziatische Ontwikkelingsbank (Kamerstuk 32 605, nr. 131).**

Van dit overleg brengt de commissie bijgaand geredigeerd woordelijk verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,
De Roon

De griffier van de vaste commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,
Van Toor

kst-32605-139
ISSN 0921 - 7371
's-Gravenhage 2014

Voorzitter: De Roon
Griffier: Wiskerke

Aanwezig zijn drie leden der Kamer, te weten: De Caluwé, Van Laar en Agnes Mulder,

en Minister Ploumen van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, die vergezeld is van enkele ambtenaren van haar ministerie.

Aanvang 17.04 uur.

De **voorzitter**: Goedemiddag dames en heren, ik open dit algemeen overleg. Het onderwerp van bespreking is de Nederlandse positie bij de Aziatische Ontwikkelingsbank, waarover we een brief van de Minister hebben gekregen. Er zijn drie woordvoerders aanwezig. Ik stel een spreektijd van vijf minuten en twee interrupties per fractie in deze ronde voor.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Voorzitter. Het onderwerp van vandaag, de Nederlandse positie bij de Aziatische Ontwikkelingsbank, is de afgelopen jaren wat onder de radar gebleven. De politieke aandacht is natuurlijk ontstaan vanwege financiering van het waterproject in Bukhara in Oezbekistan. Op zich is het doel van dat project nobel: betere irrigatie, waterbeheer, veiliger drinkwater, en dat in een regio met 1,8 miljoen mensen. Vervolgens lezen we dat het project ook de Oezbeekse katoenindustrie ten goede zal komen, maar is, wat daar gebeurt, wel zo nobel? De PvdA-fractie heeft in een vorige vergadering daar ook al vragen over gesteld. Klopt het dat kinderen en vrouwen gedwongen worden om de oogst binnen te halen? Wat vindt de Minister daarvan?
De Minister erkent dat de Aziatische Ontwikkelingsbank, oftewel de Asian Development Bank (ADB), in de voorbereiding niet goed heeft gelet op de gevolgen en de risico's van de uitvoering van het project en de arbeidsomstandigheden in de katoenindustrie. De Minister stelt dat de interpretatie van de Safeguard Policy niet volledig was en het CDA is dat met haar eens. Toch is het project doorgegaan. Het Oezbeekse waterproject maakt duidelijk dat de opkomende landen in Azië de westerse normen en opvattingen over mensenrechten niet klakkeloos overnemen. De Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) constateerde dit ook in haar advies, genaamd Azië in opmars. De machtsverhoudingen zijn aan het verschuiven. De rol en de invloed van het Westen nemen af en die van landen als China en India nemen toe.
Tegelijkertijd is Europa een belangrijke economische speler en liggen er voor ons grote handelsmogelijkheden in Azië. Die kunnen benut worden door vrijhandelsverdragen. De ADB kan een betekenisvolle bijdrage leveren aan het verminderen van armoede, ook door het vergroten van stabiliteit, welvaart en integratie in de regio, en kan daarmee bijdragen aan economische groei. Dat komt dan weer onze handelsmogelijkheden ten goede. Projecten van de ADB creëren bovendien kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven. Ook Instituut Clingendael constateert dit in een recentelijk verschenen rapport over de ADB. Een van de gebieden van expertise die ons land rijk is, namelijk water, is juist in dat gebied met veel economische groei en uitdagingen op het terrein van water – want er is meer vraag dan aanbod, er vindt misbruik plaats en er is vervuiling – van groot belang. De ADB investeert er maar liefst 25% van zijn investeringsportfolio in. We zijn een heel belangrijke speler op dit terrein en worden ook erkend als een sterke en waardevolle partner. We hebben onder andere bijgedragen aan een trustfund van 20 miljoen dollar, dat in 2006 werd opgericht. Daarna lijkt de aandacht wat te verdwijnen. Klopt het dat de Nederlandse Ministers enkele jaren achtereen nauwelijks aanwezig zijn geweest op de vergaderingen van de Water Financing Partnership Facility

(WFPF)? Aziatische landen zouden een afnemende belangstelling bij Nederland waarnemen en onze aandacht zou zijn verschoven van Azië naar Afrika. Herkent de Minister zich in dit beeld? Klopt het dat de Nederlandse overheid, bedrijven en kennisinstituten nauwelijks betrokken zijn geweest bij projecten sinds de oprichting van het fonds? Wat gaat de Minister doen om dit van de grond te krijgen? Het gaat hier om een belangrijke topsector en speerpunt binnen ons OS-beleid. De ambitie is om het Nederlandse bedrijfsleven en onderzoeksinstellingen van de Nederlandse watersector nationaal en internationaal te blijven stimuleren, met als doel verdubbeling van de toegevoegde waarde tussen 2010 en 2020. We vragen ons af waarom hierover niets te lezen is in de brief van de Minister; deze Minister is immers ook de Minister voor Buitenlandse Handel. Is zij bereid om, samen met het bedrijfsleven en kennisinstituten, in te zetten op een strategie richting de ADB en de Aziatische landen? Een strategie die ook voorziet in bilaterale en multilaterale samenwerking met Azië? Hoe groot is de bereidheid van de Minister om de banden met Azië te versterken? Er liggen daar meer kansen dan bij aanbestedingsprojecten alleen. Een stoel aan de tafel van de ADB is een waardevol instrument om een warme relatie op te bouwen met onze Aziatische partners. De bank opereert op vrijwel alle vlakken die voor Europa van groot belang zijn: economische groei, duurzame ontwikkeling, stabiliteit, regionale samenwerking en rechtsstatelijkheid. Helaas is de Minister niet verder gekomen dan iets meer dan drie A4'tjes. Dat is wat ons betreft een gemiste kans, maar ze gaat dat natuurlijk ruimschoots goedmaken in dit algemeen overleg.
Dit algemeen overleg zou over meer moeten gaan dan één misstand van mensenrechten. Het wordt wat het CDA betreft hoog tijd dat Nederland meer uit zijn lidmaatschap van de ADB haalt en dat het kabinet met een visie en een strategie komt. Er ligt een rapport van Clingendael en daarnaast ligt er een advies van de AIV over Azië. Wij verzoeken het kabinet om voor het algemeen overleg over China van 9 april met een reactie op beide rapporten te komen, zodat wij dat geluid dan kunnen meenemen.

Mevrouw **De Caluwé** (VVD): Voorzitter. Ik zal gedeeltelijk herhalen wat hiervoor al gezegd is, maar ik zal ook mijn best doen er wat andere dingen bij te halen. De aanleiding van dit debat was een project in Oezbekistan dat gefinancierd werd door de ADB. Dit project kon mogelijkerwijs aanwezige kinderarbeid in de katoenindustrie daar in de hand werken. Dat is tegen de Safeguard Policy in die de ADB zelf heeft opgesteld. Kennelijk heeft dat in dit geval niet goed gewerkt. De Minister gaf in haar brief aan dat Nederland om die reden tegen het project gestemd heeft, net als de rest van de groep waarin Nederland zich bevindt, onder leiding van Canada. Inmiddels heeft Oezbekistan toegezegd kinderarbeid te zullen tegengaan en zal het land hierover aan de International Labour Organization (ILO) rapporteren. De VVD is er erg voor om vanwege de pavlovreactie de regels niet aan te scherpen, maar de bestaande regels juist te handhaven. Wij zijn in dit geval niet voor meer regels, maar voor handhaving van de bestaande regels.
Waarom is dit project toch aangenomen, terwijl er heel veel kritiek was onder de leden en een aanzienlijk deel van de leden heeft tegengestemd? Ik heb niet kunnen achterhalen hoeveel het er precies waren en wat de stemverhoudingen waren. Wanneer volgt de terugkoppeling vanuit de ILO hierop? Gaat dit lang duren of is dat op korte termijn?
Nu we toch over de ADB spreken, stel ik de Minister een veel fundamenteler vraag. Wat is in dezen de toegevoegde waarde van de bank voor Nederland? De Minister geeft zelf in de scorecard aan dat vanuit internationaal OS-perspectief en geografisch perspectief de ADB minder relevant is. Volgens diezelfde scorecard scoort de ADB erg sterk op water en in de private sector. Nederland heeft een langjarige hulprelatie met Aziatische

landen, zoals Vietnam en Indonesië. Deze relatie gaat nu veranderen; de hulprelatie wordt uitgefaseerd en de handelsrelatie wordt opgebouwd. Tegelijkertijd hebben we al een heel lange relatie met de ADB. Nederland heeft precies die expertise op het vlak van water, waarin de ADB zo actief is en waar zo veel projecten liggen. Nederland zou een heel goede rol kunnen spelen bij de uitvoering van die projecten. Echter, in het rapport van Clingendael van vorige week staat dat Nederland «generous but disengaged» is. Er is een WFPF binnen de ADB en Nederland heeft daar via een eigen fonds veel aan bijgedragen; naar ik meen was dat 20 miljoen. Vervolgens is Nederland jarenlang afwezig geweest bij vergaderingen. Andere leden van de ADB hebben daar behoorlijk verbaasd op gereageerd en zij hebben aangegeven dat Nederland en de Nederlandse bedrijven daar heel veel kansen hebben laten liggen. De VVD vindt dat een gemiste kans. Zeker als je een hulprelatie naar een handelsrelatie brengt en als de ADB precies die projecten financiert waaraan Nederland een goede toegevoegde waarde zou kunnen bieden, is het een gemiste kans om daar niet voldoende op in te spelen. Hoe gaat de Minister dit tij keren? Hier ligt de kans om via een goede bijdrage in voormalige partnerlanden de hulp naar handel te laten gaan. Als de Minister daar niet op wil inspelen, gaan we ons dan terugtrekken uit bijvoorbeeld de ADB? Dat zou de consequentie moeten zijn. Als het niet voldoende toegevoegde waarde heeft en wij daar niet voldoende uithalen, waarom zitten wij daar dan nog in? Waarom besteden we het geld dan niet aan andere doelen?

De heer **Van Laar** (PvdA): Voorzitter. De ADB speelt een belangrijke rol in de economische ontwikkeling van heel Azië. De PvdA is blij dat de ADB zich in haar strategie voor 2020 richt op componenten als inclusieve groei en ecologisch verantwoorde groei en zich ten doel heeft gesteld om de armoede in Azië te verminderen. De PvdA is bezorgd over de mensenrechtenschendingen, zoals kinderarbeid, gevaarlijke werkomstandigheden, arbeidsrecht en milieuschendingen, die plaatsvinden bij projecten die gefinancierd zijn door de ADB. Het Nederlandse geld mag niet naar projecten gaan waarbij sprake is van kinderarbeid en andere misstanden. Deelt de Minister dit standpunt?
Ik noem als voorbeeld een project in India. In India wordt Nederlands ontwikkelingsgeld besteed aan projecten waarbij arbeiders werken onder zeer slechte omstandigheden en ook kinderarbeid plaatsvond. We hebben in mei 2013 Kamervragen gesteld, samen met de ChristenUnie en de PvdD, over de financiering van bouwprojecten in India. De Minister heeft toen aangegeven dat in projecten die gefinancierd worden door de ABP arbeidsnormen goed moeten worden geïmplementeerd en dat Nederland zal blijven volgen hoe de ADB op de naleving van deze normen toeziet. Is de Minister hier nog actief mee bezig? Kan zij aangeven of er vooruitgang is geboekt? De ADB heeft eerder aangegeven dat de verantwoordelijkheid voor goede arbeidsomstandigheden bij de leners ligt en niet zozeer bij de bank. Deelt de Minister die opvatting en zo nee, hoe kunnen we die veranderen?
Bij het Bangalore metro rail transit system-project, de metro in Bangalore, vonden ernstige schendingen plaats, waarbij sinds eind 2008 al vijf doden zijn gevallen. De ADB heeft wel sociale voorwaarden op papier staan, waaraan subsidieaanvragers zich moeten houden, maar in de praktijk gaat dit vaak mis. Hoe kunnen we dit als lidstaat voorkomen? De Minister heeft eerder aangegeven in antwoord op onze schriftelijke vragen dat de labour desk een goede rol kan spelen, zolang dit bijdraagt aan meer deskundigheid over het signaleren en aanpakken van schendingen van arbeidsnormen. Komt deze labour desk er en, zo ja, wanneer? Wat is de stand van zaken op dit punt?
Het waterproject in Oezbekistan is gefinancierd door de ADB. Het komt ten goede aan de katoenindustrie, terwijl in die sector veel arbeidsschendingen en kinderarbeid plaatsvindt. De Minister heeft aangegeven dat de

ADB het waterproject niet goed genoeg heeft gescreend. Nederland heeft zich volgens onze informatie in deze kwestie onthouden van stemmen. Waarom heeft Nederland zich onthouden en niet tegengestemd? Hoe gaat de Minister in de toekomst met dergelijke projecten om?
Ten slotte noem ik het Tatra Mundra-project in India. De ADB heeft 450 miljoen dollar geïnvesteerd in het Tatra Mundra-project; dat is een kolencentrale van 4000 megawatt (MW) in Gujarat in India. Er zijn veel klachten over dit project. Uit onderzoek van het Compliance Review Panel (CRP) kwam naar voren dat er sprake is van milieuschendingen, negatieve gevolgen van koolstofuitstoot en schadelijke effecten van de koelsystemen op het milieu en de visvangst. Kan de Minister aangeven of de ADB verplicht is om de rapportage en de uitkomsten van het CRP over te nemen? Wil de Minister inzetten op het vergroten van de daadkracht van het CRP? Dat is namelijk de instantie die projecten onderzoekt die vragen oproepen?
Dan kom ik wat breder te spreken over de ADB. Kan de Minister aangeven wat de rol van Nederland is in de kiesgroep? Welke rol zien we daar voor onszelf? Hoe gaat men in de kiesgroep met specifieke wensen van de landen om? Welke verhouding hebben wij tot Canada, dat onze stem uitbrengt? Indien vastgelegde normen van de ADB niet worden nageleefd, kan dat ertoe leiden dat de financiering van een project wordt opgeschort of stopgezet. Kan de Minister aangeven hoe vaak dit de afgelopen jaren is gebeurd?
Een recentelijk verschenen rapport van Clingendael geeft aan dat Europa niet genoeg gebruikmaakt van de ingang tot de Aziatische markt, die de ADB biedt. Deelt de Minister deze conclusie? Zo ja, hoe kan Nederland meer uit de ADB halen? Ik sluit me graag aan bij de vragen die mevrouw Mulder stelde. Het rapport geeft verder aan dat er steeds meer vraag is naar intellectuele ondersteuning in Aziatische landen. Nederland kan haar expertise op het terrein van water daar dus beter inzetten. Hoe ziet de Minister deze kansen en op welke manier kunnen we de banden aanhalen?
Zoals gezegd, is de ADB van groot belang voor de regio. Tegelijkertijd heeft Nederland op het terrein van ontwikkelingssamenwerking nog maar twee Aziatische partnerlanden. Het belang dat Nederland lijkt te hechten aan de ADB leek de afgelopen jaren af te nemen, maar toch investeert Nederland nog steeds forse bedragen via de ADB. Hoe ziet de Minister de rol van Nederland in die ADB?

De vergadering wordt van 17.19 uur tot 17.24 uur geschorst.

Minister **Ploumen**: Voorzitter. Ik ga eerst in op de vragen die door de commissie gesteld zijn over de rol die Nederland inneemt in de ADB: halen we er genoeg uit; kan dat beter; hoe ziet Nederland de rol van de bank in de toekomst? In het tweede deel zal ik ingaan op de specifieke projecten die genoemd zijn door de commissie. Daar vloeien ook een aantal wat meer generieke kwesties uit voort, bijvoorbeeld over een labour desk, die natuurlijk verder gaat dan één of twee programma's.
Dat wij onvoldoende uit dat aandeelhouderschap zouden halen, beoordeel ik iets ruimhartiger dan de commissie. We hebben invloed uitgeoefend op die langetermijnstrategie van de bank; dat is heel erg belangrijk. We stemmen dat af binnen de kiesgroep, maar ook met de EU-lidstaten. We hebben via de zetel in die kiesgroep toegang tot spelers in de Aziatische regio. Ik zal zo meteen, in antwoord op de vraag van mevrouw Mulder, aangeven hoe wij het belang van die Aziatische regio zien. De bank geniet in de regio veel aanzien en als aandeelhouder kunnen we daar gebruik van maken. Niet onbelangrijk is dat dat aandeelhouderschap het Nederlandse bedrijfsleven toegang biedt tot aanbestedingen. In 2012 heeft de toegang tot die aanbesteding ertoe geleid dat er 62 contracten zijn binnengehaald door Nederlandse bedrijven ter waarde van bijna 24

miljoen USD. In 2013 heeft Agentschap NL een business opportunity day georganiseerd, waarin we uitleg aan bedrijven hebben gegeven over de specifieke aanbestedingsprocedures van de ADB. De cijfers uit 2013 zijn nog niet bekend, maar wij vinden dit nadrukkelijk horen bij de voordelen van het lidmaatschap van de ADB. Ik zeg niet dat het niet beter kan. Met betrekking tot de veranderingen in de regio, de economische groei, vraagstukken van herverdeling van materiële rijkdom en toegang tot natuurlijke hulpbronnen en water, zien wij de ADB als een knowledgebank, die met name technische assistentie verstrekt.
Mevrouw De Caluwé zei dat de behoefte niet alleen maar in financiële zin gearticuleerd wordt, maar ook over kennis en capaciteit gaat. Dat is heel nadrukkelijk zo en dat zie ik ook als de twee belangrijke functies van de bank op de langere termijn. De bank kan ook een rol spelen bij het mobiliseren van privaat kapitaal voor de hele regio. Ons aandeelhouderschap geeft ook in die zin een blijvende invloed op dat debat binnen de ADB. De bank ziet zichzelf steeds meer als een speler binnen de privatesectorontwikkeling, met name met lokale private partijen.
Een schaduwzijde is dat er wellicht wat minder directe kansen komen voor het Nederlandse bedrijfsleven, maar het is enorm belangrijk dat het lokale bedrijfsleven ook toegang tot die middelen heeft en gestimuleerd wordt om er gebruik van te maken. We hebben een aantal partnerlanden in Azië: Afghanistan, Bangladesh en Indonesië. Vietnam is in transitie. De ADB heeft daar bewezen een heel goede partner te zijn in programma's die die landen van belang vinden voor inclusieve groei. Ik benoem specifiek, naar aanleiding van vragen van mevrouw Mulder, het zachte loket dat de ADB, net als de Wereldbank, heeft. De laatste middelenaanvulling is gedaan in 2011. Nederland heeft daar genereus aan bijgedragen, gezien onze belangen en de belangen van onze partnerlanden in de regio. We zijn daarmee de negende donor van de 32. Overigens denk ik dat het belang van dat zachte loket richting 2020 en daarna gaat afnemen, gezien de economische ontwikkeling in die regio.
Mevrouw Mulder vroeg of het kabinet wel genoeg aandacht aan Azië besteedt, mede gebaseerd op de bevindingen in het rapport van Clingendael. Ik kijk even terug naar de handelsmissies die we het afgelopen jaar gestuurd hebben naar die regio: twee keer naar China, India, Indonesië, Bangladesh en Myanmar. Met Vietnam hebben we een rijke en uitgebreide relatie op het terrein van water en watermanagement. Mijn collega van I en M, Melanie Schultz, is daar ook zeer bij betrokken. Zoals mevrouw Mulder al aangaf, is er recent een AIV-advies uitgekomen. Natuurlijk komt daar een kabinetsreactie op, graag sturen wij die voorafgaand aan het algemeen overleg met de Kamer op 9 april. Wij zullen daarbij ook noties uit onderzoeken van Clingendael en andere instellingen betrekken.
Die voorlagen zijn een houtskoolschets; een grove schets. De vraag is of Nederland genoeg uit dat lidmaatschap haalt. De volgende laag zou zijn hoe we functioneren binnen de kiesgroepen. De heer Van Laar had daar een aantal vragen over. We zitten in één kiesgroep met Canada, Denemarken, Finland, Ierland, Noorwegen en Zweden. Er zijn nog twee andere Europese kiesgroepen waarmee we samenwerken. Binnen de kiesgroep proberen we met consensus te besluiten. We willen het liefst met één mond spreken, want dat geeft een veel krachtiger signaal af. Dat lukt niet altijd. Het kolenproject in Pakistan werd door Canada en Ierland gesteund op grond van de ontwikkelingsimpact, maar Zweden, Finland, Denemarken en Noorwegen hebben net als Nederland tegengestemd. Het is steeds weer een afweging hoe je de ontwikkelingsimpact weegt ten opzichte van wat minder goed uitgewerkte onderdelen van het programma. We hebben een stem in die kiesgroepen en maken ook gebruik van die positie. We zijn er altijd, hoewel niet altijd op het niveau van Ministers; dat hangt ook af van de agenda's. Er is altijd een zogenaamde alternate governor; dat kan op het niveau van een directeur-

generaal Internationale Samenwerking zijn, zoals vorig jaar. Hoe dan ook, we voeren onze invloed in die kiesgroep maximaal uit: soms in de persoon van de Minister, soms met iemand anders namens de Minister. Wat betreft de ADB is het veranderende takenpakket richting 2020 en daarna dus belangrijk.

Mevrouw **De Caluwé** (VVD): De Minister zegt dat we invloed op de strategie en toegang tot de spelers hebben en dat de bank veel aanzien heeft in de regio. Dat laatste is ook bevestigd door Clingendael. Er waren 62 contracten in 2012 ter waarde van 24 miljoen dollar. Dan hebben we het over 163 miljard dollar kapitaal aan de bank; in het Development Fund zit ook nog eens 12,4 miljard, dus 24 miljoen dollar is niet veel. Bovendien heeft Clingendael aangegeven dat het bedrag steevast omlaag gaat. Alleen Spanje en Portugal hebben tegen de trend in geprofiteerd. Natuurlijk zegt de Minister dat de regio moet profiteren; dat is vooral Japan. Wij hebben juist die expertise op het terrein van water en juist ook de privatesectorbedrijven die dat kunnen. Ik constateer dat we het behoorlijk hebben laten liggen, als we er maar 24 miljoen uithalen. Dat project voor de infrastructuur is maar een half projectje. Waren we wel altijd aanwezig bij de vergaderingen van de WFPF? We waren wel bij de algemene vergaderingen, maar juist niet daar waar wij een toegevoegde waarde zouden hebben en er iets zouden kunnen uithalen.

Minister **Ploumen**: Mevrouw De Caluwé heeft gelijk dat als je die 24 miljoen afzet tegen het totale financieringspakket van de bank, los van welk deel daarvan precies toegankelijk is voor bedrijven, je niet kunt zeggen – en dat heb ik daarom ook niet gedaan – dat dat een significant aandeel is. Het is goed om de komende periode te bezien op welke wijze Nederlandse bedrijven en de financieringsmodaliteiten die de ADB beschikbaar heeft, nader tot elkaar kunnen komen. Ik refereer aan dezelfde werkwijze vis-à-vis de Wereldbank, waar we ook bekijken welke hindernissen er zijn voor het bedrijfsleven; zijn die bureaucratisch of hebben ze met thematische keuzes te maken? Ik wil ook bekijken hoe de speciale dag die we in 2013 voor het Nederlandse bedrijfsleven georganiseerd hebben, bevallen is en of die zijn vruchten afwerpt. Ik zeg mevrouw De Caluwé graag na dat het goed is om specifieker te bekijken of we bedrijven iets meer getarget op hun mogelijkheden kunnen wijzen.

Mevrouw **De Caluwé** (VVD): Begrijp ik goed dat de Minister heel doelgericht met het Nederlandse bedrijfsleven gaat bekijken hoe we ervoor kunnen zorgen dat het Nederlandse bedrijfsleven gaat meedoen aan tenders?

Minister **Ploumen**: Analoog aan de inspanningen voor de Wereldbank ga ik daar goed naar kijken. De inspanning moet in verhouding zijn tot de te verwachten opbrengst, hoewel dat wat lastig is in te schatten. Het kan geen kwaad, integendeel, het is goed om bij de bedrijven via de topsectoren, bijvoorbeeld de topsector water, de vraag neer te leggen of ze meer mogelijkheden zien om mee te doen aan programma's van de ADB. Zo ja, dan kan een extra duwtje van de Nederlandse overheid in de persoon van die alternate governor behulpzaam zijn. Overigens is Nederland ook bij de bijeenkomst van het Water Trust Fund altijd vertegenwoordigd geweest, ofwel met iemand vanuit het departement hier ofwel iemand vanuit de Nederlandse ambassade in Manilla. Wij laten daar niet met regelmaat verstek gaan.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Tijdens ons bezoek aan China hebben wij gesproken met onze wetenschappers daar, die verbonden zijn aan de Nederlandse universiteiten op het terrein van met name agro. Dat betreft maar een paar fte, terwijl er zulke grote kansen liggen. Kun je misschien,

in plaats van de pot verder aan te vullen, in-kind kennis ter beschikking stellen? Ik weet niet hoe dat precies werkt, maar wil de Minister deze mogelijkheden bekijken? Wellicht kunnen we op een andere manier die warme relatie aan tafel versterken en dan misschien ook eerder aan bod komen met ons bedrijfsleven, waarop mevrouw De Caluwé net ook terecht inging. Dat zijn de manieren waarnaar wij als CDA-fractie ook zoeken: hoe kunnen we met alles kennis en kunde, juist hier waar er zo'n behoefte aan is, dit verder naar voren schuiven, op een positieve, opbouwende, meedenkende manier?

Minister **Ploumen**: Ik voel wel voor het verzoek van mevrouw Mulder. Een relatie bouw je niet alleen maar op de inzet van financiële middelen, maar ook op de inzet van ideeën. Ik zal bekijken hoe we dat met de Wereldbank doen, want daar vindt soms ook uitwisseling van mensen plaats. Ik zeg de Kamer toe dat ik in de aanloop naar de rapportage die ik maak naar aanleiding van de voorjaarsvergadering van de Wereldbank, waar deze onderwerpen ook vaak aan de orde komen, ook bekijk wat de mogelijkheden zijn om via dezelfde lijnen onze inzet bij de ADB te versterken. Als dat niet mogelijk is, zal ik aangeven waarom niet.
Ik krijg ook de informatie aangereikt dat er momenteel een Nederlander gedetacheerd is bij dat Water Trust Fund, dus dat model werkt. Ik bekijk of we daar zo mee voort kunnen of dat we er wellicht in de sector agro wat aan kunnen toevoegen.
Dan kom ik op de vragen van de commissie over de specifieke programma's en de consequenties van onze assessments en de follow-up daarvan. Mevrouw Mulder zegt over het project in Oezbekistan terecht dat het een belangrijk project is, dat voorziet in de behoefte aan veilig en schoon drinkwater van veel mensen in Oezbekistan. Het is goed dat dat water in eenzelfde programma op een productieve wijze kan worden aangewend. Het kan echter nooit de bedoeling zijn, zeg ik tegen de heer Van Laar en heb ik ook duidelijk gemaakt in die brief, dat daar kinderarbeid aan te pas komt of dat mensen onder erbarmelijke omstandigheden hun werk moeten doen. Nederland heeft daar nadrukkelijk een punt van gemaakt, zoals ik al eerder heb aangegeven. Het idee is dat de ILO daar mede op ons verzoek een rapport over zal maken. Op basis van dat rapport kunnen we weer verder kijken. In oktober 2013 is ons, op ons verzoek om meer informatie aan de ILO, informeel te kennen gegeven dat men geen schendingen over de oogst van 2013 heeft kunnen vaststellen. Let op mijn woorden: men heeft informeel geen schendingen kunnen vaststellen. In juni 2014 komt het formele rapport en dat wachten we af. Daarin kan de ILO rapporteren over de wijze waarop men de observaties heeft kunnen doen en of men zelf het idee heeft dat ze overal waar men wilde, een diagnose heeft kunnen stellen. Dat is wat ons betreft nog niet voldoende. Wij blijven de naleving van dat Safeguard Policy-beleid van de bank kritisch volgen. Dat doen we in de bilaterale contacten en via die kiesgroep, want wij zijn niet de enige die daar zorgen over heeft, zeg ik tegen de heer Van Laar. Tijdens de jaarvergadering in mei 2014 zullen we dit onderwerp weer specifiek adresseren.

De heer **Van Laar** (PvdA): Het betoog van de Minister is in lijn met de brief, maar het verbaast mij enigszins, omdat we de slechte situatie wel aan de orde hebben gesteld maar niet tegen het project hebben gestemd. Waarom stemmen we niet tegen zo'n project als dit, terwijl we weten dat er risico's zijn? Vervolgens zegt de Minister dat de ILO geen schendingen constateert, terwijl volgens mij breed gedocumenteerd is dat de katoenteelt in Oezbekistan gebeurt door het optrommelen van 800.000 inwoners uit het land die verplicht vrij moeten nemen, waaronder een groot aantal kinderen. Er is dit jaar in ieder geval nog één kind omgekomen tijdens de oogst. Het lijkt me dan moeilijk vol te houden dat er niks verkeerd zit in die sector. Ik vraag me af hoe ik dit betoog moet plaatsen.

Minister **Ploumen**: De heer Van Laar heeft mij niet horen zeggen dat er niks aan de hand is in die sector in Oezbekistan. Ik rapporteerde wat wij van de ILO informeel hebben terug gehoord. Eind 2013 heeft de ILO in een persverklaring laten weten dat er geen systematisch gebruik van kinderarbeid is aangetroffen, hetgeen niet uitsluit dat er kinderen betrokken zijn bij die katoenoogst en dat mensen dat werk onder heel slechte omstandigheden moeten doen. Daarom willen wij die rapportage in juni afwachten. Daar is een specifiek Committee of Experts voor, dat in bredere zin – niet alleen voor kinderarbeid hoewel daar de spotlights op staan – checkt of Oezbekistan zich aan het ILO-verdrag houdt. Ik vraag de heer Van Laar om dit als een tussenrapportage te zien. Dit is wat we nu weten, maar dat betekent niet dat we gerustgesteld achteroverleunen, integendeel. De bevindingen vanuit de ILO en andere waarnemingen gaan onze inbreng voeden op de reactie op dat rapport, dat in juni besproken wordt en dan ook publiek wordt. Het is goed om er meteen aan vast te knopen dat wij ook wel zien dat er misschien meer nodig is om dit soort misstanden en problemen aan te kaarten binnen de bank. Daarom kan het idee van die labour desk op zeer veel instemming van mij rekenen. We hebben daar tijdens verschillende gelegenheden de afgelopen periode al aandacht voor gevraagd, ook binnen de kiesgroep en bij andere kiesgroepen. Men loopt er echter nog niet heel warm voor. Wij horen terug, dat het meenemen in de afwegingen van core labour standards als regulier onderdeel van de projectvoorbereiding en -uitvoering wat minder voortvarend ter hand wordt genomen als er een aparte desk is. We willen dat het onderdeel is van de reguliere procedure, want zet je het apart, dan wordt er misschien binnen die reguliere procedures wat minder aandacht voor gevraagd. De bank heeft aan de Federatie van Vakbonden laten weten dat ze geen aparte labour desk zal instellen, ook omdat ze vindt dat het bestaande labour focal point naar behoren functioneert. Wij krijgen niet altijd gelijk, maar ik zie het als een aanmoediging om binnen de reguliere procedures van die bank extra alert te zijn of men in voldoende mate de arbeidsrechten in het vizier heeft.

De heer **Van Laar** (PvdA): Ik ga nog even terug naar het project in Oezbekistan. Ik vroeg de Minister waarom we niet hebben tegengestemd. Al die informatie die de Minister geeft, kenden we feitelijk al voordat het project van start ging. We weten hoe die sector daar werkt, dus waarom heeft Nederland zich onthouden?

Minister **Ploumen**: Onthouden van stemming is binnen de verhoudingen al een heel zwaar signaal. Dat zware signaal hebben we ook willen afgeven; daar moet geen misverstand over zijn. De afweging was, en dat maakt het net weer even anders dan het project in Pakistan waar we tegen hebben gestemd, dat het een goed en noodzakelijk project is, waar geen alternatieven voor zijn. Het is erg hard nodig dat die watervoorziening verder versterkt wordt. Bij dat kolenproject in Pakistan waren wel alternatieven voorhanden. Als dat project niet door zou gaan door een tegenstem, kon toch dat grotere doel gediend worden. Een tegenstem voor het project in Oezbekistan zou heel die watervoorziening in gevaar brengen en dat wilden wij niet. Binnen de Aziatische omgangsvormen is alleen het onthouden van stemming al een signaal, dus dat signaal is nadrukkelijk afgegeven.
Over de stemverhouding kan ik nog zeggen dat projecten door de board kunnen worden goedgekeurd als er voldoende stemmen voor het project zijn uitgebracht. Tegenstemmen en onthouden komt in hetzelfde bakje terecht van niet-voorstemmers en wordt in die zin dus niet meegeteld. Als een meerderheid voor het project stemt, wordt het dus aangenomen. Dat ontslaat ons niet van de plicht om in de monitoring van die projecten extra alert te zijn. Daar heb ik al voldoende over gezegd. Wij zullen

bekijken of de bank voor andere projecten genoeg safeguards inbouwt en genoeg oog heeft voor die labour standards.
Er waren ook vragen over het Bangalore metro rail transit system-project; dat is inderdaad, zoals de heer Van Laar zei, de metro van Bangalore. De rapportage over de environmental safeguards gebeurt elke zes maanden en die rapportageplicht geldt ook voor de social safeguards. In de procedures van de bank is het minimum aantal keren van site visits niet vastgelegd. Dat wordt per project afgesproken, afhankelijk van de ingeschatte risico's en impact van het project. In het geval van het Bangalore metro rail transit system-project was de frequentie van de site visits een keer per jaar; dat is gedaan in 2012 en 2013. Natuurlijk ziet de Canadese bewindvoerder van de kiesgroep nadrukkelijk toe op de beleidsuitvoering van die afspraken, die de bank zo nodig apart kan wijzen op haar verantwoordelijkheden.
De heer Van Laar vroeg specifiek naar de rol van het CRP. Het rapport van dat panel wordt ter goedkeuring voorgelegd aan de raad van bewindvoerders; de voorzitters van de kiesgroep. Als die het goedkeurt, is het management van de bank verplicht om follow-up te geven op de aanbevelingen van dat panel. Dat panel werkt onafhankelijk van het management van de bank en stakeholders kunnen te allen tijd een klacht indienen. Het heeft een soort ombudsmanfunctie. Het CRP beoordeelt de bank onafhankelijk en is een soort last resort waar stakeholders terechtkunnen als ze vinden dat aan hun belangen onvoldoende aandacht is geschonken. Zodra dat proport wordt aangenomen, moeten die aanbevelingen één-op-één worden uitgevoerd.
Ten slotte kom ik op wat het project in Oezbekistan heeft teweeggebracht binnen de ADB, waar men natuurlijk wel geschrokken is van het gebeurde. Je ziet dat er binnen de projectdocumentatie zowel van de zijde van Oezbekistan als van de bank meer aandacht is gekomen voor het naleven van arbeidsnormen. Men wil een groter deel van de katoenoogst gaan mechaniseren en heeft daar technische assistentie voor gevraagd: het gaat immers ook om de verbeterplannen. Naast die toezichthoudende rol van de ILO, die gaat rapporteren, heeft de ADB zelf ook een zware missie naar Oezbekistan gestuurd. Concluderend, ga ik scherper bekijken of de werkwijze van de Wereldbank betreffende het procurement en de rol van het Nederlandse bedrijfsleven toepasbaar is op de werkwijze van de ADB. Door het project in Oezbekistan is de bank er nogmaals op gewezen dat het van het grootste belang is dat internationale normen worden nageleefd. Als dat niet voldoende wordt gedaan in het project, verheft een land als Nederland zijn stem en gaat een organisatie als de ILO er formeel op toezien en erover rapporteren. In het kader van het belang dat we hechten aan de relaties met de bredere regio, hebben we wel degelijk een strategische inzet binnen de ADB: ontwikkelingsbelangen en belangen van het Nederlandse bedrijfsleven. Ik bekijk graag of we daar in de toekomst nog wat scherper op kunnen inzetten, gegeven die 2020-strategie en de lijnen die ik geschetst heb voor de rol van de bank na 2020.

De **voorzitter**: We gaan naar de tweede termijn van de Kamer en ga ervan uit dat tweeënhalve minuut en een interruptie per fractie voldoende is.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): Voorzitter. We zijn blij met de antwoorden van de Minister en haar toezeggingen. De eerste toezegging gaat over het uitwisselen van informatie. Zij zal bekijken wat er bij de Wereldbank gaat gebeuren en zal dat vervolgens ook richting de ADB doen, om de positie van Nederland op de kennis die wij van agro en water hebben, te versterken. Daarbij gaf de Minister aan dat daar op het terrein van water al een fte beschikbaar is en dat zij zal bekijken of dat ook voor agro geregeld kan worden. Als we nog meer voor ons bedrijfsleven uit die grote potten daar willen halen, kan het ook interessant zijn om te

onderzoeken of die ene fte nog verder moet worden uitgebreid. Kan de Minister daarop ingaan? We hebben ook een toezegging gekregen over een appreciatie van het kabinet over het rapport van de AIV en daarbij zal de Minister ook andere rapporten betrekken, zoals die van Clingendael en andere partijen. We krijgen dat voor het algemeen overleg over China op 9 april en daar heb ik waardering voor. Kan de Minister nog aangeven of er verder nog handel in zit voor Nederlandse bedrijven? Kan zij wat uitgebreider ingaan op de ervaringen met de aanbestedingen in 2013?

Mevrouw **De Caluwé** (VVD): Voorzitter. Ook van de kant van de VVD dank aan de Minister voor de uitgebreide beantwoording van de vragen. Wij zijn blij met de toezegging dat de Minister met de topsector water en de ADB gaat praten. Ik weet uit ervaring dat de topsector water goed georganiseerd is en dat men goed weet welke expertise er is en hoe je die het beste kan inzetten. De Minister zegt dat we dat conform de Wereldbank doen, maar daarbij denk ik aan werkgroepen, papieren tijgers, overleg en afstemming. Ik verzoek de Minister om het pragmatischer aan te vliegen en te bekijken welke behoefte er in Azië is, welke tenders er liggen, welke expertise we hebben en of er interesse is. Ik vraag haar vervolgens heel maatwerkgericht te bekijken wat er nodig is om het tot een succes te maken. Mijn collega van het CDA heeft het al over immateriële steun gehad, naast financiële steun. In het algemeen bepleit ik meer maatwerk hierin en dit pragmatischer aanvliegen, anders kost het veel tijd en veel overleg en dat zou jammer zijn. Wat betreft Oezbekistan en mogelijke andere situaties is het goed om het ILO-rapport af te wachten in juni. De VDD ziet niets in extra desks en procedures, maar wel in de handhaving van de bestaande procedures, want die zijn er niet voor niets.

De heer **Van Laar** (PvdA): Voorzitter. Over de aanbestedingen en de Nederlandse bedrijven zegt de Minister dat er 62 contracten zijn gewonnen ter waarde van 24 miljoen dollar. Dat lijkt op het eerste gezicht heel veel, maar is gemiddeld drie ton per project. De ADB besteedt per jaar meerdere projecten aan voor honderden miljoenen per project en Nederlandse bedrijven vallen bij die grote projecten altijd buiten de boot. Misschien doen ze niet eens meer mee, zoals ook bij veel Wereldbankprojecten het geval is. Dit aandachtspunt moeten we serieus bekijken, omdat Nederland kwaliteit kan leveren en die ook levert op heel veel projecten, zeker op het terrein van water, maar blijkbaar hier niet in staat wordt gesteld om dat te doen.
Over het onthouden van stemmen zegt de Minister dat dat niet-voorstemmen is. Dat klopt, maar het is ook niet tegenstemmen. Wat de PvdA betreft, stemt Nederland niet in met projecten die bijdragen aan dit soort schendingen, zeker niet als we dat kunnen voorzien. Soms blijkt pas, nadat een project is gaan lopen, dat de arbeidsnormen worden geschonden. Dat kan ook bij werkzaamheden aan de A2 in Nederland gebeuren, maar in het geval van Oezbekistan is simpelweg de verkeerde sector getoetst. Als daar de katoensector was getoetst, had dat project nooit doorgang kunnen en mogen vinden. Echter, alleen de watersector is getoetst en daardoor is het project met een positieve rapportage naar de bewindvoerders gestuurd. Wat ons betreft is het in dat geval goed dat Nederland tegenstemt in plaats van zich te onthouden, ook al betekent dat niet-voorstemmen.
De Minister zegt dat de CRP-rapporten, dus eigenlijk de ombudsmanrapporten, binnen de bank moeten worden aangenomen door de bewindvoerders en dan moeten worden uitgevoerd. Worden die rapporten aangenomen? We zien in het stemgedrag dat Nederland en andere Europese landen vaak afwijkend stemmen van Aziatische landen. Is dat bij die rapporten ook zo of worden die wel overgenomen en uitgevoerd?
Tot slot vraag ik hoe de Minister omgaat met de transparantie van de ADB. Het was voor ons in de aanloop naar dit debat erg lastig om

informatie te krijgen over projecten van de ADB, het stemgedrag van de verschillende groepen en landen binnen de ADB en de gang van zaken. Je zou verwachten dat zo'n organisatie, die volledig gefinancierd wordt uit publiek geld, een overzicht op haar website heeft staan van alle projecten en alle bedragen die ermee gemoeid zijn en dat je de onderliggende rapportages kunt bekijken. We hebben ook aan het maatschappelijk middenveld gevraagd of die ervaring heeft met de ADB. Die ervaring blijkt er nauwelijks te zijn omdat de informatievoorziening zo beperkt is. Daardoor zijn projecten moeilijk extern te toetsen en te volgen. Kan de Minister de missie op haar schouders nemen om te bekijken hoe het zit met de transparantie van de ADB en of die verbeterd kan worden, zodat het voor het maatschappelijk middenveld en de politiek makkelijker te volgen is wat daar precies gebeurt?

Minister **Ploumen**: Voorzitter. Dank aan de commissie voor de opmerkingen en vragen. Mevrouw De Caluwé zegt dat het heel goed is om het te doen zoals met de Wereldbank, maar vraagt of het pragmatisch kan en niet met werkgroepen en papieren tijgers. Dat ben ik zeer met haar eens. Ik heb ook de oproep van de heer Van Laar en mevrouw Mulder zo verstaan en wil graag toezeggen dat we gaan bekijken of we, conform de werkwijze met de Wereldbank tenzij die niet handig is, op eenzelfde manier de relatie met de ADB kunnen vormgeven. Wat mij betreft is de insteek dan zeer zeker pragmatisch; we hebben helemaal geen tijd om die papieren tijgers in het leven te roepen en elkaar daarmee om de oren te slaan.
Het is nog wat vroeg, zeg ik tegen mevrouw Mulder, om te bepalen of één fte of meer de vorm is waarmee we binnen de sector water en agro het best onze expertise kunnen aanbieden aan de bank. Ik ga bekijken hoe we dat zo effectief mogelijk kunnen doen, maar de eerlijkheid gebiedt mij te zeggen dat we niet ruim in ons jasje zitten wat betreft die fte's.
De heer Van Laar en mevrouw Mulder vroegen om meer informatie over de manier waarop Nederlandse bedrijven kans kunnen maken om uitvoerder of mede-uitvoerder te worden van programma's. Het is goed om met elkaar vast te stellen dat Nederlandse bedrijven vaak meedoen met de tenders, dus meedoen in de procurementprocedures, maar vaak niet winnen. Dat laatste wisten we al, kijkend naar de bedragen. De performance is goed op het punt van consultancies en dat sluit aan bij wat mevrouw Mulder zei over de capaciteit en kennis die we te bieden hebben. Nederlandse bedrijven komen er vaak niet aan te pas als ze meedingen met «hardware»-projecten als infrastructuur en wegenaanleg, omdat ze qua prijsniveau veel hoger zitten dan andere bedrijven, ook bedrijven uit de regio. Dat is aanleiding om er nog eens goed naar te kijken.

Mevrouw **De Caluwé** (VVD): Dank aan de Minister voor dit antwoord. Dit triggert me, want de Nederlandse bedrijven doen wel vaak mee. Ik hoor van de Nederlandse bedrijven dat ze mogelijk te duur zijn, maar dat andere bedrijven of bedrijven uit andere Europese landen van hun overheid bijvoorbeeld concessionele leningen kunnen krijgen of dat er een bepaald pakket is waar concessionele leningen deel van uitmaken. Daardoor vist het Nederlandse bedrijfsleven achter het net. Ons pakket is dus eigenlijk niet uitgebreid genoeg. Dat bedoelde ik ook toen ik vroeg om meer maatwerk te leveren; dus niet alleen maar meer mensen te leveren en andere vormen van steun, zoals ook werd aangegeven door het CDA, maar in zijn totaliteit te bezien wat de landen om ons heen doen en wat we, in die concurrentie, voor het Nederlandse bedrijfsleven kunnen doen.

Minister **Ploumen**: Mevrouw De Caluwé roert een onderwerp aan dat breder is dan alleen maar relevant voor de ADB. In een andere bijeenkomst hebben we het ook over die financieringsmodaliteiten gehad, die

Nederland aan haar bedrijfsleven kan bieden en hoe die zich verhouden tot wat andere landen bieden. Wij doen het in zijn algemeenheid redelijk goed, maar er is op een aantal punten reden om te bekijken of we dat kunnen verbeteren. Er is ook een privaat initiatief gestart om binnen de watersector te bekijken of men daar collectief een bijdrage aan kan leveren. Dat initiatief wordt nu uitgewerkt en dat volgen wij met belangstelling. Zodra er meer over bekend is, rapporteer ik de Kamer daar graag over. Dit zeg ik om mevrouw De Caluwé en de andere leden van de commissie te laten weten dat wij dat level playing field steeds in de gaten houden. We willen niet iedereen nadoen, maar willen wel de positie van het Nederlandse bedrijfsleven verder verstevigen. Dit onderwerp sluiten we ook niet af na een bepaalde periode, maar is ongoing werk.

Mevrouw **Agnes Mulder** (CDA): In aansluiting hierop hebben we in april of mei een uitgebreider debat met de Minister over dit soort zaken. Kan de Minister het daarin meenemen?

De heer **Van Laar** (PvdA): Dat was ik zeker van plan. Op de reactie van de heer Van Laar op het onthouden van stemmen en het tegenstemmen, zeg ik hem dat ik wel voel waar het schuurt. Uiteindelijk maakt het voor de stemverhouding niet uit of je tegenstemt of je onthoudt. Ik meen dat ik heb geschetst waarom wij die afweging hebben gemaakt om in het ene geval tegen te stemmen en ons in het andere geval te onthouden. Ik zeg hem graag toe dat we die overweging telkens nadrukkelijk in het achterhoofd zullen houden. Het is binnen de verhoudingen binnen die bank echt een zwaar signaal, waaraan men terecht zwaar tilt. Mocht het zich weer voordoen, dan zal ik verslag uitbrengen van de manier waarop die overweging heeft plaatsgevonden.
Wat betreft de vraag van de heer Van Laar over de rapporten en aanbevelingen van het CRP, kan ik zeggen dat ons geen gevallen bekend zijn waarin die rapporten niet zijn goedgekeurd. De aanbevelingen zijn dus uitgevoerd. Het wordt terecht common practice dat dat heel zwaar gaat wegen.
Betreffende de transparantie gaf de heer Van Laar twee elementen aan. Het ene is het stemgedrag en dat het moeilijk is om daar zicht op te krijgen en het tweede is de projecten en bedragen die daarmee gemoeid zijn, de resultaten etc. Over het eerste zeg ik dat het stemgedrag geheim is. Wat Nederland doet is, met de argumenten en de uitkomst, openbaar, maar alles daartussenin is niet openbaar. Zo is dat nou eenmaal geregeld in die bank en ik voel me niet in alle gevallen vrij om daarover te rapporteren. Soms kunnen we dat afspreken met de collega's, met name binnen de kiesgroep, maar doorgaans hebben we daar geen zicht op. Ik zal het vraagstuk van de transparantie graag bekijken. Het lijkt mij in de rede liggen en binnen het beleid van Nederland passen dat, waar wij zelf maximale transparantie verschaffen, wij dat ook van de andere schakels in de keten vragen. Er zullen ongetwijfeld beren op de weg zijn en een enkele wet of enkel bezwaar in de weg staan, maar ik zeg de heer Van Laar graag toe dat ik zal bekijken of Nederland er binnen de kiesgroep – ik denk dat het goed is om dat gezamenlijk te doen en de andere kiesgroepen erbij te betrekken – een flinke duw aan kan geven. De informatie moet natuurlijk wel beschikbaar zijn en de resultaten moeten transparant gerapporteerd worden.

De **voorzitter**: Ik ga over tot het weergeven van de toezeggingen, met het verzoek aan u allen om goed mee te luisteren, zodat ze straks goed in de stukken staan.
– De Kamer ontvangt voor het algemeen overleg over China op 9 april aanstaande een kabinetsreactie op het AIV-advies Azië in opmars, waarbij ook het Clingendaelrapport zal worden betrokken.

– De Minister zal ter gelegenheid van de rapportage aan de Kamer in het kader van de voorjaarsvergadering van de Wereldbank ook ingaan op de inzet om in de richting van de ADB deelname van Nederlandse bedrijven bij de uitvoering van projecten te bevorderen en Nederlandse kennis en expertise in relevante sectoren onder de aandacht te brengen.

Ik dank de leden voor hun inbreng en de Minister voor de beantwoording van de gestelde vragen. Ik dank iedereen voor de getoonde belangstelling voor deze bijeenkomst.

Sluiting 18.12 uur.